

lərin sistemləşdirilməsi yalnız onlardan daha səmərəlilərinin müəyyən edilərək nümunəvi formaların işlənilib-hazırlanmasına xidmət edir. Oudur ki, bizim tədqiqat işimizdə, həm ittiham nitqinin, həm də müdafiə nitqinin parametrlərindən bəhs edilərkən, məhz müvafiq məhkəmə nitqinin daha səmərəli hesab edilən nümunəvi modeli kontekstindən çıxış edilir.

Prof. C.H.Mövsümov dövlət ittihamçısının (prokurorun) ittiham nitqinin nümunəvi parametrlərini müfəssəl şəkildə izah edən ilk milli müəlliflərdəndir. Onun prokurorun ittiham nitqinin cavab verməli olduğu meyarlar barədə fikirlərinə nəzər salsaq, görürük ki, onlar müasir dövrdə də ittiham nitqinə qarşı yönələn tələblər kontekstindən öz aktuallığını saxlamışdır. O, qeyd edirdi ki, prokurorun ittiham nitqi müttəhimin cəzalandırılmasının zəruri olduğunu məhkəməyə və məhkəmə iclası salonunda iştirak edən vətəndaşlara inandırılmalıdır. Bu məqsədlə prokuror iş üzrə toplanmış bütün sübut materiallarını dərinləndirən təhlil etməli, müttəhim tərəfindən irəli sürülən dəlillərin əsassız olduğunu göstərməlidir (10, 245).

Baxılan işin həcmindən və xarakterindən asılı olmayaraq hər bir ittiham nitqi ictimai-siyasi xarakter daşımalıdır. Prokuror məhkəmə kürsüsündən ittiham nitqi ilə dövlətin adından çıxış edir. O, edilmiş cinayətə siyasi və hüquqi qiymət verməklə yanaşı, cinayətin baş verməsinə kömək edən halları aydınlaşdırmalı, şəxsi müttəhimlər kürsüsünə gətirib çıxaran səbəbləri açmalı, habelə cinayətin dövlətə və xalqa vurduğu zərəri bütün kəskinliyi ilə şərh etməlidir. Bu baxımdan ittiham nitqinin ictimai-siyasi və tərbiyəvi əhəmiyyəti nitqin məzmunundan və nə cür deyilməsindən çox asılıdır. İttiham nitqi konkret olduqda, nitqdə əks olunan nəticələr və müddəalar işin hallarından irəli gəldikdə və məhkəmə istintaqında araşdırılan sübutlara əsaslandıqda, onun məhkəmə iclasında iştirak edən vətəndaşlara tərbiyəvi təsiri daha böyük olur (10, 245).

Göründüyü kimi, nəzər yetirilən fikirlərdə prof. C.H.Mövsümov ittiham nitqinin məzmununa dair əhəmiyyətli meyarlar təklif etmişdir – cinayəti hüquqi qiymətləndirmə, cinayəti ictimai-siyasi qiymətləndirmə, profilaktik və tərbiyəvi məzmununa malik olma. Cinayətin hüquqi qiymətləndirilməsi əməlin tövsifi ilə bağlı məsələdir və bu qiymətləndirmənin səviyyəsi ittiham nitqi subyektinin hüquqi savadlılıq dərəcəsi ilə düz mütənasibdir. İttiham nitqi dövlət ittihamçısı, eləcə də, xüsusi ittihamçının, zərər çəkmiş şəxsin nümayəndəsi qismində çıxış edən hüquqşünaslar tərəfindən söylənilərkən, adətən, cinayətin hüquqi qiymətləndirilməsi dəqiq həyata keçirilir. Hüquqi hazırlığı olmayan şəxsin isə ittiham nitqi söyləyərkən cinayətə dəqiq hüquqi qiymət vermə ehtimalı xeyli azdır. Cinayətin ictimai-siyasi qiymətləndirilməsi də kifayət qədər bilik və dünyagörüşü tələb edir. Cinayətin ictimai qiymətləndirilməsi onun cəmiyyətdə yaratdığı əks səda, narahatlıq və qınaqla əlaqəlidir. Hər bir cinayət, özü-özlüyündə ictimai təhlükəlilik əlamətinə malikdir, ittiham nitqində bu əlamətin dəqiq izahı cinayətin ictimai qiymətləndirilməsi üçün kifayət edə bilər. Cinayətin siyasi qiymətləndirilməsi isə, ona ölkədə həyata

keçirilən daxili, sosial, mədəni, iqtisadi və s. siyasətlə, eləcə də, cinayətkarlığa qarşı mübarizə siyasəti kontekstindən yanaşmanı ehtiva edir. İttiham nitqinin profilaktik və tərbiyəvi təsiri birinci növbədə təqsirləndirilən şəxsə, daha sonra məhkəmə auditoriyasında iştirak edən şəxslərə yönəlmişdir. İttiham nitqlərinin KİV-də nəşr olunduğu, efirə verildiyi və s. hallarda onun profilaktik-tərbiyəvi təsiri daha geniş kütləyə nüfuz edir

İttiham nitqi təkcə hakimlərdə deyil, həm də məhkəmə iclasında iştirak edən vətəndaşlarda da müttəhimin tam təqsirkar olması və onun mütləq cəzalandırılmalı olması haqqında şəksiz inam yaratmalıdır. Bunun üçün prokurorun ittiham nitqi obyektiv və qərəzsiz olmalı, məhkəmə iclasında müəyyən edilmiş həqiqi faktlara əsaslanmalıdır. İttiham nitqinin həmin faktlara əsaslanması isə onun inandırıcı olmasının əsas şərtlərindən biridir. Məhkəmə baxışı nəticəsində prokuror məhkəmə istintaqı məlumatlarının müttəhimə elan olunmuş ittihamı təsdiq etmədiyi inamına gələrsə, o, ittihamdan imtina etməli və imtina etmənin motivlərini məhkəməyə şərh etməlidir. Prokuror sübutları təhlil etdikdən sonra bundan hüquqi nəticə çıxarmalıdır. Bu məqsədlə o, cinayət tərkibinin bütün cəhətlərini mükəmməl təhlil etməli və nə üçün məhz müttəhimin hərəkətində konkret cinayət əlamətlərinin olmasını və bunun Cinayət Məcəlləsinin bilavasitə hansı maddəsi ilə tövsif edilməsini dəqiq əsaslandırmalıdır (10, 245).

Prokuror ittiham nitqində müttəhimin şəxsiyyətini xarakterizə edən halları tam, ətraflı və obyektiv təsvir etməli, ona hansı növ cəzanın təyin edilməsi müddətini, habelə cəzanı çəkmə şəraitini mütləq göstərməlidir. Əgər cinayət nəticəsində maddi ziyan vurulmuşdursa, mülki iddianın verilib-verilməməsindən asılı olmayaraq, prokuror vurulan maddi zərərin həcmi və onun ödənilməsinin zəruri olduğunu əsaslandırmalıdır (10, 246).

Son istinadlarda isə prof. C.H.Mövsümov tərəfindən ittiham nitqinin (dövlət ittihamçısı tərəfindən söylənilən hallarda) obyektivlik və qərəzsizlik kimi meyarlarının da adı çəkilir, lakin fikrimizcə, ittiham nitqi zərər çəkmiş şəxs (xüsusi ittihamçı) və ya onun nümayəndəsi tərəfindən söyləniləndiyi hallarda nitqdə obyektivliyin və xüsusilə də qərəzsizliyin təmin edilməsi kifayət qədər çətindir, çünki zərər çəkmiş şəxs (xüsusi ittihamçı) işdə maraqlı olan subyektdir və onun bütün prosessual fəaliyyəti kimi ittiham nitqi də öz maraqlarının təminatına yönəldiyi üçün bu nitqdə müəyyən qərəz, hər bir halda, olacaqdır.

Prokuror ittiham nitqini müxtəlif formalarda bitirə bilər. O, nitqini cəza tədbiri haqqında fikrini bildirməklə, yaxud həmin cinayətlə mübarizənin ictimai siyasi-əhəmiyyətini şərh etməklə və yaxud məhkəmə iclasından nə kimi nəticələr çıxarılmasını və oxşar cinayətlərin baş verməsinin qarşısının alınması üçün nə kimi zəruri tədbirlərin görülməsini göstərməklə qurtara bilər.

Prof. C.H.Mövsümov tərəfindən ictimai ittihamçının nitqinə dair də maraqlı fikirlər bildirilmişdir. Biz, bu institutun bərpa edilməsi tərəfdarı kimi çıxış etdiyimiz üçün ictimai ittihamçının nitqinin parametrləri barədə məsələyə

də diqqət yetirməyi məqsədəuyğun hesab edirik. Prof. C.H.Mövsümov qeyd edirdi ki, ictimai ittihamçı məhkəmə baxışının bərabər hüquqlu iştirakçısı kimi, bir qayda olaraq, məhkəmədə müttəhimin və onun etdiyi əməlin ictimai təhlükəliliyi və cinayətin sübuta yetməsi haqqında, cinayətin baş verməsinə kömək edən hallar və onu ayıran ictimai təşkilatın edilmiş cinayətə və müttəhimə münasibəti haqqında çıxış edir. İctimai ittihamçı, həmçinin, müttəhimə cinayət qanununun və cəza tədbirinin tətbiqi barəsində də öz fikrini bildirməyə haqlıdır. Lakin edilmiş cinayətə hüquqi təhlil vermək ictimai ittihamçının vəzifəsi yox, hüququdur. Əgər məhkəmə istintaqı gedişində əldə edilən məlumatlar ittihamdan imtina etməyə əsas verərsə, ictimai ittihamçı da ittihamdan imtina etməlidir (10, 246).

Tədqiqatın bu hissəsində araşdırılan məsələ ilə bağlı bir hadisəni xüsusi qeyd etmək istərdik. Belə ki, 2012-ci ildə Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Kollegiya iclasının 28 noyabr 2008-ci il tarixli, 3 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun fəaliyyətinin müasirləşdirilməsinə dair 2009-2011-ci illər üçün Dövlət Proqramı»nın icrası ilə əlaqədar tədbirlər planının 5.2-ci bəndinin həyata keçirilməsi məqsədi ilə «Dövlət ittihamçılarının nümunəvi ittiham nitqləri» toplusu hazırlanmışdır. Həmin topluda ittiham nitqinin mahiyyəti, onun cavab verməli olduğu tələblər və məzmununun əhatə etməli olduğu parametrlər, eləcə də, bir sıra digər məsələlər göstərilmişdir. Həmin vəsait bilavasitə dövlət ittihamçılarının xidməti istifadəsi üçün nəzərdə tutulsa da, cinayət mühakimə icraatında cinayət təqibi vəzifəsi və ittiham funksiyasının həyata keçirilməsinə ittiham tərəfinin yanaşma tərzini olmaqla digər prosessual subyektlər və bütün hüquqsünaslar üçün, o cümlədən, bizim tədqiqat işi kontekstindən maraqlı ola bilər (9, 3).

«Dövlət ittihamçılarının nümunəvi ittiham nitqləri» toplusunun müəllifləri dövlət ittihamçısının ittiham nitqinin bir sıra əlamətlərini fərqləndirirlər, onlara nəzər salmağı məqsədəuyğun hesab edirik. Topluda qeyd edilir ki, ittiham nitqi əsaslandırılmış, qanuni, planlaşdırılmış, habelə cinayət əməlinin və prosesin xarakterindən asılı olaraq cinayət təqibinin qanuna uyğun həyata keçirilməsi üçün zəruri olan fərdi məzmun və struktura malik olmalıdır. İttiham nitqinin əsaslandırılmış olmasını ilk növbədə cinayət prosesinin nəticələrinə laqeydliyin dövlət ittihamçısının funksional təyinatı və daşdığı vəzifələrlə bir araya sığmaması şərtləndirir. Nəzərə alınmalıdır ki, cinayət-prosessual qanunvericilik cinayət təqibinin həyata keçirilməsini dövlət ittihamçısının vəzifəsi olaraq müəyyən etmişdir. AR CPM-in 38.2-ci maddəsinin tələbi dövlət ittihamçısından qanunla müəyyən edilmiş bütün imkanlarından istifadə edərək cinayət qanununun məqsədlərinə nail olmasını təmin etməyi tələb edir. Məhkəmə baxışının yekunlarına dair şablon çıxışlarla, dövlət ittihamının müdafiəsi vəzifəsinin lazımınca yerinə yetirilməməsi və bununla da sübut etmə yükündən yayınma ilə bu məqsədə nail olmaq və ədalətin bərqərar olmasında iştirak mümkün deyildir. Belə hallar cinayət mühakimə icraatında çəkişmə prinsipinin də formallığına səbəb olur. Belə ki,

qanunun mənasına görə ittihamın sübuta yetirilməsinin əsaslandırılması bitərəf məhkəmə qarşısında dövlət ittihamının vəzifəsidir (9, 7-8).

AR CPM-in 32.2.3-cü maddəsi ittiham funksiyasının mahiyyətini təsvir edir. Qeyd olunan maddədə bütün sadalananlar öz yekun və qəti həllini bilavasitə ittiham nitqində tapır və müvafiq halların sübuta yetirilməsi, hüquqi tövsifi və yekun qərara dair təkliflər bildirilməsi dövlət ittihamçısının heç bir xüsusata passiv mövqe nümayiş etdirə bilməyəcəyini rəsmiləşdirmişdir. AR CPM-in 21.3-cü və 138.2-ci maddələri təqsirləndirilən şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması əsaslarının, onun təqsirli olub-olmamasının, ittihamın sübut edilməsi və təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsi üçün gətirilmiş dəlillərin təkzib edilməsi vəzifəsini ittihamçının üzərinə qoyur. Göstərilənləri dövlət ittihamçısının təmsil etdiyi tərəfin ittiham funksiyasının təbiətinə uyğun olaraq yekun məhkəmə nitqində aktivliyinin onun vəzifəsindən irəli gəlməsi kimi qiymətləndirilməlidir (9, 8-9). Bununla belə, qeyd etmək istərdik ki, yuxarıda qeyd edilənlər yalnız ictimai və ictimai-xüsusi ittihamlı işlər üzrə icraat zamanı dövlət ittihamçısı, xüsusi ittihamlı işlər üzrə isə xüsusi ittihamçı üçün keçərlidir. Belə ki, ictimai və ictimai-xüsusi ittihamlı işlər üzrə zərər çəkmiş şəxs də ittiham tərəfinin subyekti kimi işdə iştirak edir, lakin onun üzərinə nə sübut etmə vəzifəsi, nə də məhkəmə çıxışlarında aktivlik vəzifəsi qoyulmur.

İttiham nitqinin əsaslandırılmış olması cinayət hadisəsinin baş vermə faktı və halları, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin cinayət hadisəsi ilə əlaqəsi, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətləri, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsində şəxsin təqsirliliyi, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar, dövlət ittihamçısının öz tələbi üzrə istinad etdiyi digər halların əsaslandırılmasını, istinad etdiyi hər bir sübutun mənsubiyyəti, mümkünlüyü, mötəbərliyi üzrə qiymətləndirilmiş olmasının, cinayət təqibi üzrə toplanmış bütün sübutların məcmusunun isə ittihamın həlli üçün kifayət etməsinin əsaslandırılmasını, əsaslandırma zamanı yalnız məhkəmə istintaqı zamanı tədqiq edilmiş sübutlara istinad edilməsinin mümkünlüyünü nəzərdə tutur. Əsaslandırma cinayət-prosessual şərtlər və qaydalar əsasında aparılmalıdır. İttiham nitqinə başlamış dövlət ittihamçısının ittihamı əsaslandırma bilməməsi onun ilk növbədə daha əvvəl ittiham sübutlarının tədqiqinin kifayət etməsinə qərarlaşaraq məhkəmə istintaqını yekunlaşdırıb məhkəmə çıxışlarına keçməkdə haqlı olmaması, ittiham müddəalarının qanunun normalarına cavab verməməsi, nəhayət, mürəkkəb cinayət işləri üzrə ittiham nitqinin plansızlığının göstəricisidir (9, 9-10).

İttiham nitqinin əsaslandırılmış olması ittihamın əsaslı olmasının göstəricisidir desək yayılmalıq. Odur ki, ittiham nitqinin əsaslılığı meyarları ilə ittihamın özünün əsaslılığı meyarları arasında paralel də aparmaq mümkündür. Bu anlamda, ittiham nitqinin əsaslı olması üçün o, ittihamın əsaslarının mövcudluğunun arqumentasiyasına yönəlməlidir. İttihamın əsaslı olması üçün isə, cinayət təqibinin başlanması və davam etdirilməsi üçün qanunla nəzərdə

tutulmuş bütün əsasların mövcudluğu, o cümlədən, cinayət təqibini istisna edən halların mövcud olmaması iş üzrə mövcud olan sübutlarla öz təsdiqini tapmalıdır. Əgər cinayət təqibi əsaslar olmadan başlamışdırsa, onun sonrakı gedişatının formal cəhətdən qanuni olmasının heç bir əhəmiyyəti olmayacaqdır (12, 195).

Yetərli əsasların mövcud olub-olmaması hələ məhkəmə istintaqı yekunlaşdırılmazdan əvvəl müəyyən edilməlidir. Nəzərdə saxlanılmalıdır ki, yekun nitqdə əsaslandırma üçün yeni sübutlardan istifadə etmək zərurəti yarandıqda bu məqsədlə məhkəmə istintaqının təzələnməsi barədə dövlət ittihamçısı tərəfindən qaldırılmış vəsatəti məhkəmə cinayət prosesinin digər tərəfinin fikrini dinləməklə təmin və ya rədd etməkdə haqlıdır. Yekun çıxışın vaxtla məhdudlaşdırılmaması da məhz tərəflərin gəldikləri nəticələrin məhkəmə qarşısında tam, obyektiv və hərtərəfli əsaslandırılmasına verilmiş qanuni imkandır (9, 10). Qanuni əsaslara söykənməyən ittiham nitqinin prosesual əhəmiyyəti üçün onun bu və ya digər şəkildə əsaslandırılması cəhdləri yetərsizdir. Qanunun təbircə, dövlət ittihamçısı cinayət təqibini həyata keçirərkən cinayət işinin bütün hallarının tədqiqi nəticəsinə əsaslanaraq yalnız qanunun tələblərini və daxili inamını rəhbər tutur. Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu üzrə «Cinayət mühakimə icraatında dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə prokurorluğun əsas vəzifələri barədə» 9 mart 2001-ci il tarixli əmrin 10-cu bəndində qeyd edildiyi kimi, dövlət ittihamını müdafiə edən prokurorların prosesual müstəqilliyi prinsipinə ciddi əməl olunmalı, ittihamçının mövqeyi qanunun normaları və işin hallarının məhkəmədə araşdırılması nəticələrinə əsaslanmalıdır. Məhz dövlət ittihamçısının mövqeyinin qanuniliyi tələbi ilə bağlı olaraq AR CPM-in 41.3-cü maddəsinin tələbinə görə dövlət ittihamçısı məhkəmədə cinayət təqibini istisna edən halları aşkar edərsə, təqsirləndirilən şəxs barəsində cinayət təqibindən imtina edilməsini bildirməlidir (9, 10).

Bununla belə, xatırlatmaq istərdik ki, dövlət ittihamçısının və xüsusi ittihamçının ittihamın müdafiəsindən (cinayət təqibindən) imtina etməsi ittihamdan həm tam, həm də qismən imtina edilməsini ehtiva edir. Məhkəmə baxışında dövlət ittihamçısının ittihamın müdafiəsindən (cinayət təqibindən) imtina etməsi və təqsirləndirilən şəxsin əməlinin cinayət qanununun daha yüngül cəza nəzərdə tutan norması ilə tövsifi təbiətinə və hüquqi nəticələrinə görə müxtəlif prosesual hərəkətlərdir. Dövlət ittihamçısının əməli cinayət qanununun daha yüngül cəza nəzərdə tutan norması ilə tövsif etmək təklifi ittihamın müdafiəsindən (cinayət təqibindən) imtina kimi qiymətləndirilə bilməz. Dövlət ittihamçısı tərəfindən təqsirləndirilən şəxsin əməlinin cinayət qanununun daha yüngül cəza nəzərdə tutan norması ilə tövsifinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin hüquqi mövqeyi ondan ibarətdir ki, dövlət ittihamçısı təqsirləndirilən şəxsin əməlinin cinayət qanununun daha yüngül cəza nəzərdə tutan norması ilə tövsif edilməsi barədə təklifini əsaslandırılmalıdır, məhkəmə ittiham funksiyasını öz üzərinə götürə

bilmədiyinə görə, ictimai ittiham üzrə məhkəmə baxışı zamanı dövlət ittihamçısının əməlin cinayət qanununun daha yüngül cəza nəzərdə tutan norması ilə tövsif edilməsi təklifi məhkəmə tərəfindən dövlət ittihamçısının təklifində irəli sürüləndən daha ağır cəza nəzərdə tutan cinayət qanunu norması üzrə məhkəmə aktı qəbul olunmasını istisna edir (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin «Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusuna əsasən AR CPM-in 43.1.1, 314.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş «dövlət ittihamçısı və xüsusi ittihamçı cinayət təqibindən imtina etdikdə» müddəasının şərh edilməsinə dair» 15 fevral 2008-ci il tarixli Qərarı).

İttiham nitqinin qanuniliyi dövlət ittihamçısının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, Cinayət və Cinayət-Prosessual Məcəllələrin, Azərbaycan Respublikasının digər qanunlarının, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin müddəalarına nə dərəcədə tələb olmasından xeyli dərəcədə asılıdır. Bununla yanaşı, qanunvericilik nümayiş etdirilən yekun mövqeni daxili inam və hüquq düşüncəsi ilə şərtləndirmişdir. Odur ki, ittiham nitqi yalnız dövlət ittihamçısında cinayət qanununun düzgün tətbiqi ilə bağlı konkret daxili inamın formalaşdığı və onun öz çıxışı ilə məhkəmədə həmin daxili inamı yaratmağa qadir olacağı prosessual anda icra edilməlidir. İttiham nitqində daxili inam həm sübutların qiymətləndirilməsi kimi prosessual, həm də tövsif, cəza və s. maddi hüquqi məsələlərlə bağlı qanun normalarının tətbiqi əsaslarını səsləndirərkən mövcud olmalıdır. Belə daxili inamın olmaması dövlət ittihamçısının yekun nitqində lüzumsuz təkrarçılığa səbəb olan təreddüdlə müşayiət edilməklə və dinləyən tərəfin ittihamçısının faktiki əsaslı mövqeyindən uzaqlaşmasına səbəb ola bilər. Dövlət ittihamçısı özündə daxili inam formalaşdırma bilməməsinin səbəbini malik olduğu hüquqi biliklərin yetərsizliyi və ittihamın əsaslılığında axtarmalıdır (9, 11).

İttiham nitqinin qanuni olması tələbi ittiham nitqinin digər subyektlərinə də eyni dərəcədə şamil edilir və ittiham nitqinin qanuniliyi tələbi ikili aspektə malikdir. Belə ki, birincisi, həqiqətən də, ittiham nitqində qüvvədə olan milli və beynəlxalq qanunvericilik normalarına dəqiq və doğru istinad edilməli, onların şərh edilməsinə cəhd göstərildikdə isə, əsasən rəsmi təfsirlərə üstünlük verilməli, yaxud da olduqca mötəbər doktrinal mənbələrə iqtibas edilməlidir. İkincisi, ittiham nitqinin özünün realizə edilməsi prosesində qanun pozuntusuna yol verilməməlidir – qarşı tərəfin şərəf və ləyaqəti alçaldılmamalı, qanunla qorunan sirlər yayılmamalı, dövlət təhlükəsizlik tədbirlərinə maneə yaradılmamalı və s. İttiham nitqinin qanuniliyinin qeyd etdiyimiz ikinci aspekti digər ittiham nitqi subyektləri ilə yanaşı tam anlamda dövlət ittihamçısının özünə də aiddir.

Konkret prosessual tərəf olmaq etibarilə ictimai maraqlar adı altında aşkar qanunsuz ittiham nitqinə qanunvericiliyin mənası baxımından heç bir halda haqq qazandırıla bilməz. Belə hallar prokurorluğun qanunçuluğun bərqərar edilməsi, cinayət törətməkdə təqsiri olmayan və aidiyyəti olmayan şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə, bu yolla cinayət törətməkdə

təqsirli olan şəxsin cinayət məsuliyyətindən kənar qalmasına yol verilməməsi, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması kimi dönmədən həyata keçirdiyi funksiyalarla bir araya sığmır. Ümumiyyətlə, nəzərə alınmalıdır ki, tutduqları mövqenin düzgünlüyünə və məhkəmə istintaqının nəticələrinə uyğunluğuna, ortaya çıxan məsələlər üzrə verilmiş rəylərin əsaslılığına görə dövlət ittihamçılarının fərdi məsuliyyəti mövcuddur. Bu, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu üzrə «Cinayət mühakimə icraatında dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə prokurorluğun əsas vəzifələri barədə» 9 mart 2001-ci il tarixli əmrin tələbləri ilə də qətiləşdirilmişdir (9, 11-12). İttiham nitqinin qanuniliyi tələbinin birinci aspektinin təmin edilməsi də kifayət qədər problemlidir, xüsusən də, ittiham nitqində qanundakı boşluq və ziddiyyətlərdən, eləcə də, qiymətləndirici kateqoriyalardan istifadə edilməsinə cəhd göstərildiyində. Doğrudur, qanunun tələbinə əsasən, yalnız Konstitusiya Məhkəməsinin verdiyi rəsmi təfsirlər cinayət prosesinin iştirakçıları və məhkəmələr üçün məcburidir, lakin nəzərə almaq lazımdır ki, hazırda Konstitusiya Məhkəməsi heç də bütün hüquqi qeyri-müəyyənlik hallarına və qiymətləndirici kateqoriyalara izah verməmişdir və fikrimizcə, bu mümkün də deyildir. Belə olan halda, cinayət prosesi iştirakçıları, eləcə də, məhkəmələr öz prosessual fəaliyyətində, tərəflər isə həm də öz nitqlərində maddi və prosessual normaları şərh etmək məcburiyyətində qalırlar. Odur ki, ittiham nitqinin qanuniliyi tələbinin nəzərdən keçirilən aspektlə təmin edilməsi üçün şərh edilməsinə ehtiyac duyulan normalarla iş xüsusi önəm verilməlidir.

İttiham nitqinin qanuniliyi onun, qanun çərçivəsindən kənara çıxmasını da şərtləndirir. Hər bir ittiham nitqində mübarizə aparılan cinayət əməlinin xarakteri, cinayət qanunu ilə həmin qəbildən olan cinayətlər üzrə qorunun ictimai münasibətlər, müvafiq cinayət əməlləri ilə mübarizənin konstitusion hüquqi əsasları, bu sahədə aparılan hüquq siyasəti, qəbul edilmiş dövlət proqramları və qanunçuluğun möhkəmləndirilməsini zəruri edən digər hallar nəzərə alınmaqla müvafiq cinayət əməllərinin doğurduğu ictimai təhlükəlilik, cinayət əməllərinin törədilməsi ilə dövlətin, cəmiyyətin və vətəndaşın hüquq və qanuni mənafelərinə olunan qəsdin mahiyyəti kimi məsələlərə yer ayrılmasının praktiki cəhətdən məqsədəuyğunluğu özünü doğrultmuşdur. Məhkəmə prosesinin müstəsna tərbiyəvi əhəmiyyəti nəzərə alınmaqla dövlət ittihamçısının məhkəmə çıxışlarında qanunların təbliği, cinayətlərin törədilməsinin səbəb və şəraitinin aradan qaldırılması üçün istifadə edilməsi də konkret əhəmiyyətə malikdir. Bununla belə, dövlət adından həyata keçirilən ittihamın nəticəsi kimi ittiham nitqində açıq-aşkar ittihamın mahiyyətinə uyğun olmayan, onun məqsədlərindən kənara çıxan, insanlar arasında bərabərsizliyin mümkünlüyünə rəvac verən ifadələrə, aşkar kinayəyə, cinayət cəzasının tətbiqi zamanı nəzərə alınmalı olan hədləri aşmaqla insanların şəxsiyyətini alçaldan tənqidə və təhqirə yer yoxdur. Sözsüz ki, təsirlilik hüquqi məqsədlərə xidmət edən hər bir nitq kimi ittiham nitqinin də zəruri tərəfidir. Lakin, bu nitq məhkəmə prosesi iştirakçılarına deyil, ədalət

mühakiməsini həyata keçirən məhkəməyə ünvanlanmışdır. Dövlət ittihamçısı ittiham nitqini özünəməxsus səbr və qürurla, pafossuz, gəlidiyi nəticəni faktiki şübhəyə məruz qoymayacaq formada ifadə etməlidir. İttiham nitqinin qanuniliyi, həmçinin, cinayət işi, sadələşdirilmiş icraat, xüsusi icraat üzrə məhkəmə baxışı nəticələrinə dair tətbiq edilməli olan bütün zəruri qanun normalarının məhkəmənin diqqətinə çatdırılmasının vacibliyi kimi də başa düşülə bilər (9, 13).

İttiham nitqinin səmərəli olmasını təmin edən amillər sırasında qanunilik və əsaslılıqdan sonra gələn daha bir vacib amil ittiham nitqinin planlı olmasıdır. Planlı və ya planlaşdırılmış olması ittiham nitqinə münasibətdə praktiki və nəzəri dəyər qazanmış tələbdir. Funksiyasının uğurlu həyata keçirilməsi üçün dövlət ittihamçısı çıxışının məqsəd və vəzifələri barədə dəqiq təsəvvürə malik olmalıdır. İcraatın tezliyi və prosessual imkanlar baxımından qanunvericilik məhkəmə çıxışlarına yazılı tələb müəyyən etməmiş, bu zaman məhkəmə baxışının şifahi xarakteri və təsirli nitqin birbaşa olması kimi hallar da nəzərə alınmışdır. Bununla belə, tutarlı və məzmunlu ittiham nitqi yalnız yazılı, yaxud şifahi plan və qeydlərin mövcudluğu şəraitində mümkündür. İri həcmli, çox epizodlu, cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş şəxslərin say çoxluğunun mövcud olduğu hallarda isə bilavasitə yazılı plan və ya qeydlərin mövcudluğu müstəsna əhəmiyyət kəsb edir (9, 13-14). Nəzəri olaraq yekun çıxışın planlaşdırılmasının tam yazılı tərtib; planın fikrən planlaşdırılması və eksrompt çıxış; çıxış üçün yazılı qeydlərin tərtibi; yazılı plan hazırlanması; çıxışın tezislərinin tərtibi kimi formaları fərqləndirilir. Əvvəlcədən prosesdə xüsusilə fəal iştirak etmə sistemli və təsirli çıxış etmək şərti ilə dövlət ittihamçısını hər hansı qeyd aparma zərurətindən tamamilə azad edə bilər. Bununla belə, qeydsiz çıxışlarda vurğulanmalı olan bir sıra halların unudulmasının mümkünlüyü əsasən dövlət ittihamçısının çıxışında toxunmağa qərar verdiyi halların ardıcıl qısa qeydlərini tərtib etməsini məqsədəuyğun edir. İttiham nitqi planının hazırlanması heç də istintaqın yekunlaşdırılması ilə məhkəmə çıxışları mərhələləri arasında geniş müddət fasiləsinin zəruriliyini ifadə etmir. Nəzərə alınmalıdır ki, bir sıra hallarda məhkəmə istintaqından bilavasitə sonra yaxın yaddaş əsasında ittiham nitqinin planlaşdırılması və icrası daha məqsədemüvafiqdir. Lazımi qeydlər isə hələ cinayət işinin materialları ilə ilkin tanışlıq zamanı və daha sonra məhkəmə istintaqında götürülməlidir (9, 14).

İttiham nitqinə dair yuxarıda sadalanmış meyarlar, əsasən, onun keyfiyyət göstəricilərinə aid idi. Bundan başqa, nəzərə almaq lazımdır ki, ittiham nitqi uzun yaxud qısa şəkildə ifadə edilməsindən asılı olmayaraq, konkret məzmunla malik olur. Deməli, keyfiyyət meyarları ilə yanaşı, ittiham nitqinə məzmun meyarları da tətbiq etmək olar.

İttiham nitqinin zəruri məzmun və struktura malik olması tələbinə gəlincə, qeyd edilməlidir ki, ittiham nitqinə şamil olanın bu tələb qeyd olunan yekun çıxış formasında təsbitini tapmalı olan hallar və onların ardıcılığı

nəzərdə tutur. Ümumiyyətlə, ittiham nitqinin quruluşuna, məzmununa, o cümlədən, həcminə işin xüsusiyyətləri, cinayətin növü, baş vermiş hadisənin aktuallığı, doğurduğu ictimai əks-səda, məhkəmə auditoriyası, iş üzrə məsuliyyətə cəlb edilmiş şəxslərin sayı və şəxsiyyəti, onların ittihama qarşı müdafiə mövqeyi, ittihamın həcmi, mövcud sübutların xarakteri və onların mənbələri, habelə qeyd olunanlardan, cinayət və prosesin xarakterindən asılı olaraq qanunun xüsusi tələbləri, ittihamçının fərdi xüsusiyyətləri, onun mövqeyi kimi faktorlar təsir edir. İttiham nitqinin məzmunu qanunvericiliklə müəyyən edilməmişdir. Belə ki, yuxarıda sadalanan hallardan asılı olaraq, ittiham nitqinin məzmunu tamamilə müxtəlif, hətta tərkib ardıcılığına və həcminə görə fərqli ola bilər (9, 15-16).

Qeyd edək ki, «Dövlət ittihamçılarının nümunəvi ittiham nitqləri» toplusunun müəllifləri tərəfindən dövlət ittihamçısının nitqinin şərti, nümunəvi parametrlərinin sistem ilə təklif edilmişdir, bu parametrlər milli hüquq ədəbiyyatında digər müəlliflər tərəfindən də müdafiə edilir (9, 17-20; 11, 249-251). Onlara nəzər salmağı məqsəduyğun hesab edirik. Beləliklə, müəlliflər hesab edirlər ki, prokurorun ittiham nitqinin giriş hissəsində aşağıdakılar yer almalıdır:

1. İttiham üzrə təqsirləndirilən şəxsin məhkəməyə verildiyi cinayəti nəzərdə tutan cinayət qanunun maddəsi və ya maddələri;

2. Cinayət əməlinin (əməllərinin) xarakteri, cinayət qanunu ilə həmin qəbildən olan cinayətlər üzrə qorunan ictimai münasibətlər, müvafiq cinayət əməlləri ilə mübarizənin konstitusion-hüquqi əsasları, bu sahədə aparılan hüquq siyasəti, qəbul olunmuş dövlət proqramları və qanunçuluğun möhkəmləndirilməsini zəruri edən digər hallar nəzərə alınmaqla müvafiq cinayət əməllərinin doğurduğu ictimai təhlükəlilik, cinayət əməllərinin törədilməsi ilə dövlətin, cəmiyyətin və vətəndaşın hüquq və qanuni mənafelərinə olunan qəsdin mahiyyəti.

Biz, ittiham nitqinə özünəməxsus girişlə başlanılmalı olması fikri ilə razılaşıırıq, lakin ittiham nitqinin giriş hissəsi üçün topluda təklif edilmiş parametrləri, daha doğrusu ikinci bənddə sadalanan məsələləri nisbətən geniş hesab edirik. Əlbəttə, ayrı-ayrı hallarda, bəlkə də həmin bənddə sadalanan məsələlərin hər birinə ittiham nitqinin giriş hissəsində toxunulmasına zərurət yarana bilər, lakin biz belə hesab edirik ki, ittiham nitqinin giriş hissəsi daha lakonik olarsa, daha yaxşıdır. Bu mənada, hesab edirik ki, ittiham nitqinin giriş hissəsində, əvvəlcə, təqsirləndirilən şəxsin məhkəməyə verildiyi cinayəti nəzərdə tutan cinayət qanunun maddəsi və ya maddələri göstərməli, bundan sonra isə, ittiham nitqi subyektə ittihama dair yekun mövqeyini səsləndirməlidir, çünki ittiham nitqinin sonrakı məzmunu məhz, bu mövqedən asılı olacaqdır.

Müəlliflərin fikrincə, prokurorun ittiham nitqinin təsvirində - əsaslandırıcı hissəsində aşağıdakılar yer almalıdır (9, 17-20; 11, 249-251):

1. Cinayətin törədilməsi yeri, vaxtı, üsulu, təqsirin xarakteri, törədilmə

motivləri və nəticələri göstərilməklə məhkəmə baxışı zamanı sübuta yetirilmiş hesab edilən ittiham üzrə cinayət əməlinin təsviri.

2. Cinayət əməlinin göstərilən təsvirini təsdiq edən məhkəmə istintaqı zamanı tədqiq edilmiş sübutlar.

3. Təqsirləndirilən şəxsin cinayət əməlinə aidiyyətini və təqsirliliyini təsdiq edən məhkəmə istintaqı zamanı tədqiq edilmiş sübutlar.

4. Təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsi üçün gətirilmiş dəlillər və həmin dəlillərin yoxlanılması zamanı toplanmış məhkəmə istintaqı zamanı tədqiq edilmiş sübutlar.

5. İttiham üzrə sübutların mümkünlüyü, mötəbərliyi və mənsubiyyəti, o cümlədən onların yekun nəticəyə gəlməyə imkan verən həcmnin mövcudluğunun əsaslandırılması.

6. Məhkəmə baxışı zamanı sübuta yetirilmiş hesab edilən əməlin cinayət əməli olmasını göstərən cinayət tərkibinin mövcudluğu, cinayət əməlinin tövsifinin əsaslandırılması.

7. Cinayət qanununun müvafiq maddəsinin sanksiyasında nəzərdə tutulmuş cəza, cinayətin residivinin mövcudluğunun əsasları, residivə, habelə cinayətə cəhd, cinayətə hazırlığa görə məsuliyyətlə bağlı təyin olunması mümkün cəzanın qanunla müəyyən edilmiş həddləri.

8. Cəza təyin edilərkən nəzərə alınmalı olan cinayətin xarakteri, ictimai təhlükəlilik dərəcəsi, cəza təyini üçün əhəmiyyət kəsb edən törədilmə halları, təqsirləndirilən şəxsi və zərərçəkmiş şəxsi səciyyələndirən hallar, təyin olunmuş cəzanın şəxsin islah olunmasına və onun ailəsinin həyat şəraitinə təsiri, iştirakçılıqla törədilmiş cinayət üzrə iştirakçının cinayətin törədilməsində faktiki iştirakının xarakteri və dərəcəsi, cinayətkar məqsədə nail olunmasında belə iştirakın əhəmiyyəti, vurulmuş zərərin həcminə və xarakterinə onun təsiri.

9. Məhkəmə istintaqı zamanı tədqiq edilmiş sübutlarla sübut edilmiş cəzanı ağırlaşdıran və yüngülləşdirən hallar.

10. Cinayətə görə təyin edilməli olan əsas cəza növü, müvafiq maddənin sanksiyasında alternativ cəzanın mövcudluğu halında təyin edilməli olan cəza, az ciddi cəza növü cəzanın məqsədlərini təmin edə bilməyəcəyi halda daha ciddi cəza növünün seçilməsinin əsaslandırılması, azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza təyin edilməsi əsaslandırıldıqda, hansı cəzaçəkmə və ya tərbiyə müəssisəsinin müəyyən edilməli olması.

11. Müvafiq maddədə nəzərdə tutulduğu halda əlavə cəzanın və məhz hansı əlavə cəzanın təyin edilməsinin zəruriliyi, əmlak müsadirəsi cəzası təyin olunduğu halda müsadirə edilməli olan cinayətin predmetləri, cinayət törədərkən istifadə edilmiş alət və vasitələr, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın siyahısı, habelə cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlak və ya cinayətin predmeti istifadə edildiyi, özgəninkiləşdirildiyi və ya başqa səbəblərdən dövlət nəfinə alına bilmədiyi halda həmin əmlakın dəyəri məbləğində müsadirə olunacaq məhkuma məxsus olan pulun miqdarı və ya əmlakı siyahısı.

12. Müvafiq maddədə əlavə cəza olaraq nəzərdə tutulmamış müəyyən

vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə cəzası digər cəzaya əlavə cəza qismində təyin edilməli olduqda əsaslandırılması; xüsusi və ya hərbi rütbədən, fəxri addan və ya dövlət təltifindən məhrum edilməklə və ya AR hüduqlarından kənara məcburi çıxarma əlavə cəza növlərinin təyin edilməli olması halında əsaslandırılması.

13. İlk olaraq cinayətlərin məcmusu, daha sonra hökmlərin məcmusu qaydasında əsas, habelə əlavə cəzaların birləşdirilməsi üzrə təyin edilməli olan qəti cəzanın müəyyən edilməsinin əsaslandırılması.

14. Təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanıldığı halda ibtidai həbs müddətinin cəzaçəkmə müddətinə daxil edilməsi.

15. Cəzaçəkmə müddətinin başlanğıcı.

16. Təqsirləndirilən şəxs barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin və məhz hansı tədbirlərin tətbiq edilməsinin mümkün olub-olmadığı.

17. Mülki iddianın kimin mənafeyinə və hansı məbləğdə təmin edilməli olub-olmadığı, dövlət əmlakının mühafizəsi ilə bağlı, habelə mülki iddia vermək hüququ olan, fiziki şəxsin öz qanuni mənafeələrini şəxsən müdafiə etmək imkanı olmaması ilə bağlı prokuror tərəfindən onların hüquqlarının müdafiəsi üçün verilmiş mülki iddianın təmin edilməsinin əsaslandırılması.

18. Məhkəmə xərclərinin kimin üzərinə və hansı məbləğdə qoyulmalı olduğu, cinayət təqibi üzrə bir neçə şəxs məhkum olunmuşsa, onların hər birinin təqsirlilik dərəcəsi, təyin olunmuş cəzanın ciddiliyi və əmlak vəziyyəti nəzərə alınaraq məhkəmə tərəfindən müəyyən olunmalı olan pay üzrə tutulma, yetkinlik yaşına çatmamış şəxs məhkum olunarkən onun qanuni nümayəndələrinin bu şəxsin davranışına zəruri nəzarət həyata keçirmədiyindən cinayətin törədilməsi sübuta yetirilərsə, məhkəmə məsrəflərinin ödənilməsinin onların üzərinə qoyulmasının əsaslandırılması.

19. Maddi sübutlar və onların taleyi məsələsinin həlli.

20. Fiziki şəxslərin cinayət məsuliyyətinə səbəb olmayan hərəkət və ya hərəkətsizliyinin, dövlət orqanlarının vəzifəli şəxslərinin fəaliyyətindəki çatışmazlıqların və ya səhvlərin cinayətin törədilməsinə səbəb olduğu və şərait yaratdığını müəyyən etdikdə, habelə məhkəməyədək icraat üzrə AR CPM-in tələblərinin pozulmasına yol verdiyini müəyyən etdikdə xüsusi qərarın çıxarılması üçün əsasların olması və kimin barəsində və hansı məzmununda çıxarılmasının əsaslandırılması, cinayət törədilməsinə səbəb olan və şərait yaradan halların aradan qaldırılmasının əsaslandırılması.

21. Məhkəmənin yekun qərarı ilə bağlı verilən digər təkliflər üzrə əsaslandırılmalı olan hallar.

Müəlliflərin fikrincə, prokurorun ittiham nitqinin nəticəvi hissəsində təqsirləndirilən şəxsin ittiham olunduğu maddələr üzrə təqsirli bilinərək təyin edilməli olan qəti cəza, cəzaçəkmə müddətinin başlanğıcı və yuxarıda sadalanmış əsaslandırılan digər halları əhatə edən, məhkəmənin yekun qərarı ilə bağlı dövlət ittihamçısının gəldiyi nəticə üzrə təklif yer almalıdır.

Göründüyü kimi, toplanan müəllifləri ittiham nitqinin təsvirində -

əsaslandırıcı hissəsində toxunulmalı olan məsələlərin olduqca geniş sistemini təklif etmişdirlər. Əlbəttə, bu sistemin nümunəvi və şərti olduğunu nəzərə alaraq, onu ciddi şəkildə tənqid etmək doğru olmazdı, lakin bununla belə, bizim fikrimizcə, ittiham nitqinin təsvirində - əsaslandırıcı hissəsində səsləndirilməli olan məsələlərin dairəsinə müəlliflər həddən artıq çox məsələ aid etmişdirlər və biz belə hesab edirik ki, həmin məsələlərin bir qisminə ümumiyyətlə ittiham nitqində zaman ayıraraq münasibət bildirilməsinə ehtiyac yoxdur, çünki həmin məsələlərin həlli qaydası cinayət-prosessual qanunvericiliyin müvafiq normalarında ətraflı şəkildə tənzimlənir və ittiham nitqinin subyekti ona nitq üçün verilmiş imkandan bu məsələdə toxunmaqla istifadə etməməlidir. Məsələn, biz hesab edirik ki, təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanıldığı halda ibtidai həbs müddətinin cəzaçəkmə müddətinə daxil edilməsi, cəzaçəkmə müddətinin başlanğıcı, təqsirləndirilən şəxs barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin və məhz hansı tədbirlərin tətbiq edilməsinin mümkün olub-olmadığı, mülki iddianın kimin mənafeyinə və hansı məbləğdə təmin edilməli olub-olmadığı, məhkəmə xərclərinin kimin üzərinə və hansı məbləğdə qoyulmalı olduğu, cinayət təqibi üzrə bir neçə şəxs məhkum olunmuşsa, onların hər birinin təqsirlilik dərəcəsi, təyin olunmuş cəzanın ciddiliyi və əmlak vəziyyəti nəzərə alınaraq məhkəmə tərəfindən müəyyən olunmalı olan pay üzrə tutulma, yetkinlik yaşına çatmamış şəxs məhkum olunarkən onun qanuni nümayəndələrinin bu şəxsin davranışına zəruri nəzarət həyata keçirmədiyindən cinayətin törədilməsi sübuta yetirilərsə, məhkəmə məsrəflərinin ödənilməsinin onların üzərinə qoyulmasının əsaslandırılması, maddi sübutlar və onların taleyi barədə məsələlərə ittiham nitqində yer verməyə ehtiyac yoxdur. Hesab edirik ki, bu kimi məsələlərə məhkəmə qərarının layihəsinin variantında toxunmaq daha məqsəduyğundur. Təsviri-əsaslandırıcı hissədə toxunulmalı olan digər məsələlər, eləcə də, ittiham nitqinin nəticəvi hissəsinə dair isə toplanmış müəlliflərinin fikirləri ilə razılaşıırıq.

ƏDƏBİYYAT

Normativ sənədlər:

1. Azərbaycan Respublikasının 12 noyabr 1995-ci il tarixli Konstitusiyası;
2. Azərbaycan Respublikasının 1 sentyabr 2000-ci il tarixli Cinayət Məcəlləsi;
3. Azərbaycan Respublikasının 1 sentyabr 2000-ci il tarixli Cinayət-Prosessual Məcəlləsi;
4. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin «Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusuna əsasən AR CPM-in 43.1.1, 314.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş «dövlət ittihamçısı və xüsusi ittihamçı cinayət təqibindən imtina etdikdə» müddəasının şərh edilməsinə dair» 15 fevral 2008-ci il tarixli Qərarı;
5. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin «Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72, 73 və 74-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş «ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət törətmiş şəxs» anlayışının şərh edilməsinə dair» 25 dekabr 2009-cu il tarixli Qərarı;
6. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin «Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusuna əsasən Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin

- 43.1.1, 314.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş «dövlət ittihamçısı və xüsusi ittihamçı cinayət təqibindən imtina etdikdə» müddəasının şərh edilməsinə dair» 15 fevral 2008-ci il tarixli Qərarı;
7. İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi haqqında 3 sentyabr 1953-cü il tarixli Avropa Konvensiyası;

ƏDƏBİYYAT

8. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 4 cilddə. III cild / red. A. Axundov. Bakı: Şərq-Qərb, 672 s.
9. Dövlət ittihamçılarının nümunəvi ittiham nitqləri. Bakı: Azərb. nəşr., 2012, 288 s.
10. Mövsümov C.H. Sovet cinayət prosesi. Dərslük. Bakı: Maarif, 1989, 312 s.
11. Vəliyev X.R. Dövlət ittihamının müdafiə edilməsinin müasir problemləri. Monoqrafiya. Bakı: Hərbi nəşriyyat, 2012, 280 s.
12. Карагодин В.Н. Проверка обоснованности обвинения как средство реализации конституционного принципа презумпции невиновности: Теоретические предпосылки / Конституция Российской Федерации как гарант прав и свобод человека и гражданина при расследовании преступлений. Материалы Международной научно-практической конференции. Москва, 14 ноября 2013 г., с. 193-197.

ПАРАМЕТРЫ МОДЕЛЕЙ ОБВИНИТЕЛЬНОЙ РЕЧИ

А.А.ГАСИМОВ

РЕЗЮМЕ

В статье указывается, что определение критерий и параметров, предусмотренных законом, обвинительной речи полностью носит условный характер, и система определения этих параметров служит только развитию примерных видов, определяя более эффективных среди них. Поэтому в этом исследовании, говоря о параметрах обвинительной речи и речи защиты, в суде выступают из контекста примерной модели, который считается более эффективным соответствующий судебной речи.

Ключевые слова: обвинительная речь, суд, исследование, прокурор, нормы закона.

ILLUSTRATIVE PARAMETERS OF ACCUSATION SPEECH

A.A.GASIMOV

SUMMARY

The definition of the parameters of the accusation speech regarded in the law is completely of a conditional character and systematization of these parameters requires work-out of their most exemplary forms. The research deals with the parameters of both the accusation and defence speeches and acts from the context of the exemplary model of the court speech.

Key words: accusation speech, court, prosecutor, legal regulations